

LIETUVOS RESPUBLIKOS
SEIMAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KANCELIARIJOS INFORMACIJOS IR KOMUNIKACIJOS DEPARTAMENTO TYRIMŲ SKYRIUS

Gedimino pr. 53, 01109 Vilnius Tel.: (0 5) 209 6170 / (0 5) 209 6185
El. p.: tyrimai@lrs.lt; info@lrs.lt; ikd@lrs.lt www.lrs.lt/info

**Analitinė apžvalga
25/154**

2025-12-30

Demokratijų ir autokratijų susidūrimas: signalai Lietuvai

Šiame darbe apžvelgiama demokratijos būklė pasaulyje, Europoje, Lietuvoje ir aplinkiniame regione. Darbe pagrindinis dėmesys skiriamas leidinio „The Economist“, nevyriausybinių organizacijos „Freedom House“, instituto „International IDEA“ bei Geteborgo ir Noterdamo universitetų vykdomo projekto „Demokratijų įvairovės“ demokratijos indeksams.

Kaip rodo „Demokratijų įvairovės“ indeksas, demokratijos situacija pasaulyje toliau prastėja. Pirmą kartą per daugiau nei 20 metų autokratių šalių skaičius pasaulyje viršija demokratių šalių skaičių. Neigiamos tendencijos demokratijoms pastebimos ir Europoje. Palyginus 2024 m. ir 2019 m. „International IDEA“ duomenis, Europoje buvo užfiksuoti 63 nuosmukai ir 23 pakilimai demokratijos veiksnių lygmeniu. Daugiausia nuosmukių buvo užfiksuota pilietinių laisvių ir patikimų rinkimų srityse. „Freedom House“ „Nations in Transit“ ataskaitoje pažymima, kad demokratinis valdymas 2023 m. smuko 20-uosius metus iš eilės.

Lietuvoje demokratija yra stabili – iki šiol atlikti tarptautiniai tyrimai nerodo valstybės svirimo į autokratijos pusę ar dar tvirtesnio demokratizavimosi, tačiau galima pastebėti, kad tarptautiniuose demokratijos indeksuose atsilieka nuo Estijos, o kai kuriuose ir nuo Latvijos.

Remiantis „The Economist“ pasauliniu demokratijos indeksu¹, kurio paskutiniai vertinimai buvo paskelbti 2025 m. balandį, Lietuva užėmė 36 poziciją ir nuo 2023 m. indekso savo poziciją pagerino 3 vietomis. Lietuvos įvertinimas 10 balų skalėje siekia 7,59 (2023 m. siekė 7,31). Iš visų mūsų šalies kriterijų geriausiai vertinamas Lietuvos rinkimų procesas ir pliuralizmas (10 balų). Vyriausybės veikimas vertinamas 7,14 balo, politinis dalyvavimas – 6,67 balo, politinė kultūra – 5,63 balo, o pilietinės laisvės – 8,53 balo. Tiesa, su šiais rezultatais Lietuva papuola į trūkumų turinčių demokratijų (*flawed democracies*) kategoriją. Panašų įvertinimą yra pelnę ir Latvija (7,66 balo; 33 pozicija), Lenkija (7,4 balo; 39 pozicija). Iš regiono valstybių geriausiai vertinama Estija (8,13 balo; 21 pozicija). Ši šalis vertinama kaip gerai veikianti demokratija. Tiesa, galima pastebėti, kad tarp 2023 ir 2024 m. demokratijos vertinimo Lietuva pademonstravo itin spartų demokratijos vertinimo augimą ir papuolė tarp 10 labiausiai patobulėjusių valstybių. Iš ES šalių į šią kategoriją papuolė Latvija, Portugalija ir Lenkija. Tuo tarpu Rumunija, vienintelė iš ES šalių, papuolė į dešimtuką valstybių, kuriose demokratijos situacija labiausiai suprastėjo.

¹ The Economist Intelligence Unit. *Democracy Index 2024*:

https://image.b.economist.com/lib/fe8d13727c61047f7c/m/1/609fbc8d-4724-440d-b827-2c7b7300353d.pdf?utm_campaign=MA00001514&utm_medium=email-owned&utm_source=eiu-marketing-cloud&RefID=&utm_term=20251222&utm_id=2078580&sfmc_id=00QWT00000j8aCo2AI&utm_content=cta-button-1&id_mc=292247341

Tarptautinė nevyriausybinė organizacija „Freedom House“ rengia apžvalgą „Nations in Transit“² („Pereinamojo laikotarpio šalys“). Remiantis 2024 m. duomenimis, Lietuva yra priskiriama prie konsoliduotų demokratijų su bendru įvertinimu 79 iš 100 balų. Demokratijos procentas mūsų šalyje yra vertinamas 78,57 proc. iš 100 proc. Demokratijos įvertinimas 7 balų skalėje siekia 5,71. Ankstesniais metais Lietuvos reitingas siekė 5,68. Padidėjimas siejamas su nepriklausomų žiniasklaidos priemonių reitingu, kuriame vertinimas pagerėjo nuo 5,75 iki 6, nes tuometinė vyriausybė mažiau bandė pakenkti žiniasklaidos nepriklausomumui, padidėjo spaudos finansavimas ir buvo įgyvendinti nauji žiniasklaidos finansavimo ir savireguliacijos modeliai. Nėra aišku, kaip tarptautiniai ekspertai įvertins bendrą demokratijos reitingą ir žiniasklaidos priemonių reitingo dalį po galimų LRT įstatymo pakeitimų, planų tai sugrąžinti į politinę darbotvarkę 2026 metais. Šiame „Freedom House“ reitinge aukščiausią poziciją iš kaimyninių valstybių užima Čekija, kur demokratija vertinama 83 balais iš 100 arba 6 balais iš 7. Latvijos rezultatas taip pat šiek tiek geresnis nei Lietuvos (80 balai iš 100 ir 5,79 balo iš 7). Lenkijos vertinimas tuo tarpu yra žemesnis – 57 balai iš 100 ir 4,43 balo iš 7.

Tarptautinis demokratijos ir rinkimų paramos institutas („International IDEA“) yra tarpyvyriausybė organizacija, remianti demokratiją visame pasaulyje. 2025 m. rugsėjį publikuotoje instituto ataskaitoje „Pasaulinė demokratijos padėtis 2025 m.“ (*Global State of Democracy 2025*, GSOD) pabrėžiama dabartinė radikalaus neapibrėžtumo atmosfera pasaulyje, kurią iliustruoja politiniai pokyčiai Jungtinėse Valstijose, kurie verčia permąstyti ilgalaikes prielaidas apie demokratijos atsparumą. Pasauliniai modeliai rodo, kad demokratija visame pasaulyje toliau silpnėja.

2024 m. 94 šalys, sudarančios 54 proc. visų vertintų šalių, patyrė bent vieno demokratijos veiklos veiksnio nuosmukį, palyginti su savo veikla prieš penkerius metus. Tuo tarpu tik 55 šalys (32 proc.) per tą laikotarpį pasiekė pažangą bent viename iš vertintų veiksmų. GSOD indeksas vertina keturias demokratijos veiklos kategorijas – atstovavimą, teisių užtikrinimą, teisinės valstybės veikimą ir politinį dalyvavimą³.

Demokratijos pokyčiai Europoje

Palyginus 2024 m. ir 2019 m. „International IDEA“ duomenis, Europoje buvo užfiksuoti 63 nuosmukiai ir 23 pakilimai demokratijos veiksmų lygmeniu. Daugiausia nuosmukių buvo užfiksuota pilietinių laisvių ir patikimų rinkimų veiksmų srityse (atitinkamai 10 ir 9). Beveik pusė visų nuosmukių (28 iš 63) įvyko Rytų Europoje, daugiausia dėl represijų prieš pilietinę visuomenę ir politinę opoziciją Baltarusijoje, Gruzijoje ir Rusijoje. Tuo tarpu Čekijoje ir Juodkalnijoje buvo užfiksuota didžiausia pažanga tarp Europos valstybių. IDEA taip pat išskiria situaciją Lenkijoje, kur pažanga buvo padaryta pilietinių laisvių, veiksmingo parlamento ir nuspėjamo teisės aktų vykdymo srityse, o tai galima priskirti naujai vyriausybei, kuri įgyvendino tvirtesnę parlamentinę priežiūrą ir kitas teisinės valstybės reformas.

Kita pastebima tendencija yra tai, kad nuo 2019 iki 2024 m. vienoje iš trijų Europos šalių sumažėjo spaudos laisvė. Nuosmukis buvo pastebėtas ne vien rytinėse Europos valstybėse, bet ir ES valstybėse narėse, įskaitant Italiją, kurios žvalgybos tarnybos naudojo šnipinėjimo programinę įrangą prieš migrantų teisių aktyvistus ir žurnalistus, ir Slovakiją, kur 2024 m. uždarytas visuomeninis transliuotojas buvo pasmerktas kaip politinis kišimasis į nepriklausomą žiniasklaidą.

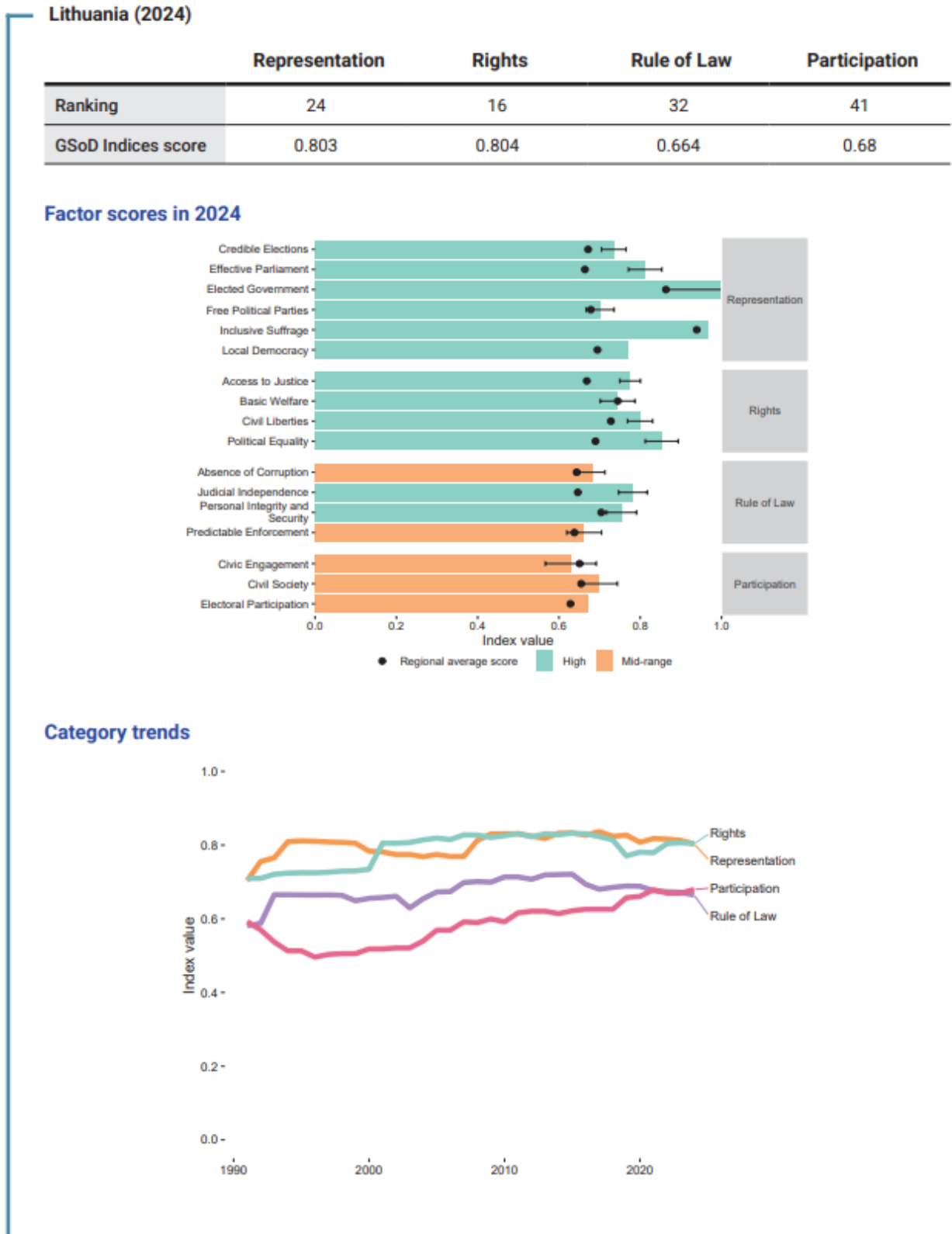
Nors pastaruoju metu pastebimas pilietinių laisvių, spaudos laisvės ir kitų sričių nuosmukis, Europa išlieka geriausių rezultatų regionu GSOD indeksuose. Didžioji dauguma iš visų 45 Europos šalių visose demokratijos veiklos kategorijose išlieka aukšto arba vidutinio lygio.

„Nations in Transit“ ataskaitoje pažymima, kad demokratinis valdymas 2023 m. smuko 20-uosius metus iš eilės. Ekspertai teigia, kad nuolatiniai Eurazijos autokratijų išpuoliai prieš pagrindines

² Freedom House. *Nations in Transit 2024. A Region Reordered by Autocracy and Democracy*: <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2024/region-reordered-autocracy-and-democracy>

³ International IDEA. *The Global State of Democracy*. p. 1: https://www.idea.int/sites/default/files/2025-09/global-state-of-democracy-2025-democracy-on-the-move_0.pdf

laisves ir demokratiųjų institucijų silpnėjimas šalyse, priskiriamose hibridiniams režimams (turinčioms autokratiųjų ir demokratiųjų bruožų), lengvai nusvėrė nedidelę Europos demokratijų pažangą per pastaruosius metus. Iš 29 šalių, aptariamų šioje ataskaitoje, 10 šalių demokratijos rodiklis sumažėjo, o tik penkios šalys pasiekė pažangą.

1 pav. Situacija Lietuvoje (anglų k.)⁴

⁴ International IDEA. *The Global State of Democracy*. p. 1: https://www.idea.int/sites/default/files/2025-09/global-state-of-democracy-2025-democracy-on-the-move_0.pdf

Vertinant atstovavimo kategoriją, Lietuva užima 24 vietą pasaulyje. Šioje kategorijoje geriausiai vertinama Vokietija, Danija ir Norvegija, o geriausiai iš regiono valstybių vertinama Estija (10 vieta). Latvija užima 41 vietą, o Lenkija – 49. Lyginant su praėjusiais metais Lietuva prarado 3 pozicijas šiame reitinge.

Teisių užtikrinimo kategorijoje Lietuva užima 16 vietą ir yra toje pačioje pozicijoje. Geriausiai teisių užtikrinimo srityje yra vertinama Danija, Šveicarija ir Vokietija. Latvijoje ir Estijoje rezultatai šiek tiek geresni, nei Lietuvoje (atitinkamai 12 ir 15 reitingo vietos), tačiau paklaidos ribose valstybių įvertinimai yra beveik identiški. Lenkija – 40.

Teisinės valstybės veikimo kategorijoje Lietuva yra vertinama 32 pozicijoje ir prarado vieną poziciją lyginant su ankstesniu reitingu. Geriausiai vertinama Danija, Vokietija, Šveicarija. Estai šioje kategorijoje 6 pozicijoje, o latviai – 13. Fiksuojamas žymesnis atotrūkis nuo kitų Baltijos valstybių. Lenkija – 39.

Dalyvavimo kategorijoje Lietuva užima 41 vietą ir yra pakilusi 6 pozicijomis aukščiau. Geriausiai vertinama Danija, Suomija ir Šveicarija. Estija – 22, Latvija – 34, o Lenkija – 48.

„Demokratijų įvairovės“ (V-Dem) liberaliosios demokratijos indeksas

Geteborgo ir Noterdamo universitetų vykdomas projektas „Demokratijų įvairovės“ (*Varieties of Democracy (V-Dem)*) taip pat yra skirtas demokratijos kokybei šalyse įvertinti. V-Dem matuojamos šios demokratijos dimensijos – rinkimų, liberalioji, dalyvavimo, svarstymų, egalitarinė, daugumos ir konsensuso, kurias apibūdina daugiau nei 350 rodiklių: reguliarūs rinkimai, teismų nepriklausomybė, tiesioginė demokratija, lyčių lygybė⁵. V-Dem pateikiami apibendrinti net 39 įvairaus lygmens indeksai, kuriais matuojami skirtingi demokratijos aspektai. Labiau apibendrinančiais indeksais įvertinami pagrindiniai demokratijos tipai, mažiau apibendrinančiais – tokios koncepcijos kaip sąžiningi rinkimai, politinis moterų įgalinimas, pilietinės visuomenės dalyvavimas ir pan. Daugiau nei pusė visų V-Dem rodiklių pagrįsti faktine informacija, pateikiama oficialiuose dokumentuose: konstitucijose ar oficialiojoje valstybinėje statistikoje. Kita pusė remiasi subjektyvesniais tokių aspektų, kaip politinės praktikos ar taisyklių laikymasis, kai apibendrinami bent penkių šalies ekspertų vertinimai. V-Dem vertinimai atliekami visose pasaulio valstybėse (ir kai kuriose nepriklausomose teritorijose) nuo 1900 m. Taip pat pateikiamas apytikslis kiekvieno atlikto matavimo patikimumo įvertinimas⁶.

Nors V-Dem ir naudoja kitokius demokratijos matavimus nei „The Economist“ ir „Freedom House“, tačiau šių metų ataskaitoje už 2024 m. „25 metai autokratijos – demokratija nugalėta?“ taip pat parodė, kad demokratijos situacijai pasaulyje toliau prastėja⁷. Pirmą kartą per daugiau nei 20 metų autokratinų šalių skaičius pasaulyje viršija demokratinų šalių skaičių: 91 šalis klasifikuojama kaip autokratinė, palyginti su 88 demokratinėmis šalimis⁸. „Trečioji autokratizacijos banga“ toliau auga ir apima 45 šalis (38 proc. pasaulio gyventojų), ir tik 19 šalių šiuo metu demokratizuojasi⁹ (žr. 2 pav.).

⁵ Varieties of Democracy. *The V-Dem Project*: <https://www.v-dem.net/about/v-dem-project/>

⁶ Krupavičius, A.; Šarkutė, L. *Apie demokratiją Lietuvoje. Kokia ji yra ir kokia turėtų būti?* Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2017, p. 8: <https://smf.vdu.lt/wp-content/uploads/2017/09/ESS-Demokratija-2017.pdf>

⁷ Nehme, A. *Autocracies outnumber democracies for the first time in 20 years: V-Dem*. Democracy Without Borders, 2025-05-27: <https://www.democracywithoutborders.org/36317/autocracies-outnumber-democracies-for-the-first-time-in-20-years-v-dem/>

⁸ Nord, M.; Altman, D.; Angiolillo, F.; Fernandes, T.; Good God, A.; Lindberg, S. I. *Democracy Report 2025: 25 Years of Autocratization – Democracy Trumped?* University of Gothenburg: V-Dem Institute, 2025, p. 6-7; 9: https://www.v-dem.net/documents/60/V-dem-dr_2025_lowres.pdf; Nehme, 2025-05-27.

⁹ Nord et al., p. 19-20.

Remiantis V-Dem ataskaita, galima išskirti šias pagrindines demokratijos būklės ir kaitos skirtingose pasaulio valstybėse tendencijas¹⁰:

- Vidutinis demokratijos lygis, tenkantis vidutiniam piliečiui, smuko iki 1985 m. lygio, o vertinant šalių vidurkius – iki 1996 m. lygio.
- Net 72 proc. pasaulio gyventojų (5,8 mlrd. žmonių) dabar gyvena autokratinėse valstybėse.
- Liberalių demokratijų skaičius yra mažiausias per pastaruosius 50 metų – tokiuose režimuose gyvena mažiau nei 12 proc. pasaulio gyventojų (maždaug 0,9 mlrd. žmonių).
- Demokratija praranda pozicijas kalbant apie ekonominę galią – pasiektas žemiausias svertinis demokratijų BVP įtakos lygis per pastaruosius 50 metų.
- Baltarusija, Gabonas, Libanas ir Nigeris iš rinkiminių autokratijų tapo uždarosiomis autokratijomis.

Lyginant tendencijas ir pokyčius skirtinguose pasaulio regionuose, pastebima, kad nors Vakarų Europa ir Šiaurės Amerika tebėra demokratiškiausios, jos jau nebėra apsaugotos nuo demokratijos nuosmukio. JAV šiuo metu patiria „greičiausiai evoliucionuojančią autokratizacijos fazę“ savo šiuolaikinėje istorijoje. Ataskaitoje teigiama, kad jei dabartinės vykdomosios valdžios galių plėtra ir institucijų „valymo“ tendencijos tęsis, iki 2025 m. pabaigos šalis gali prarasti demokratijos statusą. Indija nuo 2017 m. klasifikuojama kaip rinkiminė autokratija, o demokratijos nuosmukis joje lemia didžiąją dalį neigiamos pasaulinės tendencijos, vertinant pagal gyventojų skaičių. Rytų Europa, Pietų Azija ir Centrinė Azija patyrė didžiausią demokratijos regresą. Reikšmingą pažangą demokratijos link padarė Brazilija, Lenkija ir Tailandas – šios šalys išskiriamos kaip pagrindinės bendros autokratizacijos tendencijos išimtys, nes jos šiuo metu demokratizuojasi¹¹.

Šiuolaikinė autokratizacija retai vyksta dėl staigių perversmų – paprastai tai yra laipsniškas procesas iš vidaus, dažnai vykdomas demokratiškai išrinktų lyderių „teisėtumo fasado“ priedangoje¹². Siekiančiųjų autokratinio valdymo „mėgstamiausias ginklas“ yra žiniasklaidos cenzūra, po kurios seka akademinės laisvės pažeidimai, žurnalistų persekiojimas ir pilietinės visuomenės represijos¹³. Kita įprasta autokratizacijos taktika – informacinis karas: pusė visų besiautokratizuojančių vyriausybių vis labiau skleidžia dezinformaciją ir kursto „toksišką politinę poliarizaciją“, siekdamas konsoliduoti valdžią¹⁴.

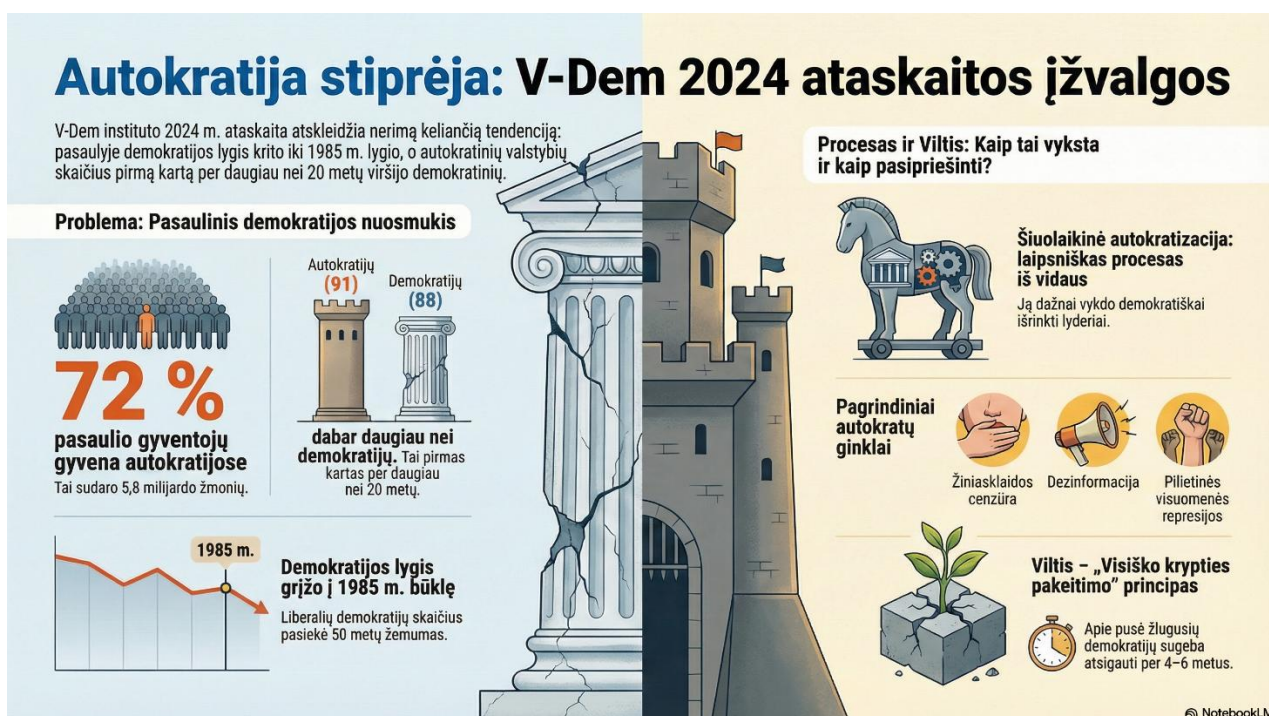
¹⁰ Nord et al., p. 6-15, 10; Nehme, 2025-05-27.

¹¹ Nord et al., p. 6; 10-12; 15; 20-21; 25; 46; Nehme, 2025-05-27.

¹² Nord, M.; Lindberg, S. I. U-turns – The Hope for Democratic Resilience. *Policy Brief*, 42, V-Dem Institute, 2025-01, p. 1: https://www.v-dem.net/media/publications/PB_42.pdf; Nord et al., p. 46.

¹³ Nord et al., p. 6; 23; 28.

¹⁴ Nord et al., p. 38; 41.

2 pav. Demokratijų ir autokratijų susidūrimas

Šaltinis: parengta darbo autorių, naudojant „NotebookLM“ (DI) programą ir remiantis poskiryje „Demokratijų įvairovės“ (V-Dem) liberaliosios demokratijos indeksas“ esančia informacija.

Nepaisant pasaulinio demokratijos nuosmukio, V-Dem parengtame politikos trumpraštyje teikiama vilties, kad kartais suveikia vadinamasis „visiško krypties pakeitimo“ (*U-turn*) principas – epizodai, kai autokratizacija sėkmingai sustabdoma ir „apgėžiama“¹⁵. Maždaug pusė demokratinių valstybių, kurios patiria žlugimą, netrukus po to sugeba atsigausti. Atsigavimui paprastai reikalingos vieningos opozicinės koalicijos, masinė demokratijos rėmėjų mobilizacija ir nepriklausoma teismų sistema, galinti vetuoti vykdomosios valdžios galių stiprinimą. Norint sėkmingai pakeisti padėtį demokratijos link, labai svarbu imtis veiksmų iš karto, t. y. per vieną rinkimų ciklą (4–6 metus)¹⁶.

Lietuvos atvejis. V-Dem ataskaitoje Lietuva šiuo metu yra klasifikuojama kaip rinkiminė demokratija¹⁷, tačiau yra vadinamojoje pilkojoje zonoje¹⁸, t. y. ant rinkiminės ir liberaliosios demokratijos ribos. Toks Lietuvos priskyrimas atsiranda dėl galimų matavimo paklaidų ir reiškia, kad ji galėtų pretenduoti į aukštesnį, t. y. liberaliosios, demokratijos statusą. 2024 m. V-Dem reitinge Lietuva užima 28 vietą pasaulyje pagal liberaliosios demokratijos indeksą, išlaikydama tvirtą 0,73 balo poziciją (žr. 3 pav.). Tačiau Lietuva gerokai atsilieka nuo savo kaimynių Estijos (2 vieta) ir Latvijos (18 vieta), bet lenkia Lenkiją (46 vieta). Toks pats indeksas, kaip ir Lietuvoje, yra Japonijoje (0,73 balo), o vos didesnis – Kanadoje ir Ispanijoje (0,74 balo). Lietuva instituciniu požiūriu ypač stipri pagal liberalumo komponento indeksą, kur užima 14 vietą, ir dalyvavimo komponento indeksą, kur užima 9 vietą pasaulyje¹⁹. Po 2024 m. rinkimų Lietuvos demokratijos trajektorija buvo įvertinta kaip stabili, be jokių akivaizdžių didelių pokyčių²⁰. Be to, Lietuvai būdinga tai, kad per pastaruosius dešimt metų nepatyrė jokių reikšmingų politinės poliarizacijos pokyčių, o tai ją išskiria iš daugelio kitų šalių, kurios šiuo metu susiduria su demokratijos nuosmukiu²¹. Lietuva pagal liberaliosios

¹⁵ Nord, M.; Lindberg, S. I., 2025-01.

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ Nord et al., p. 14.

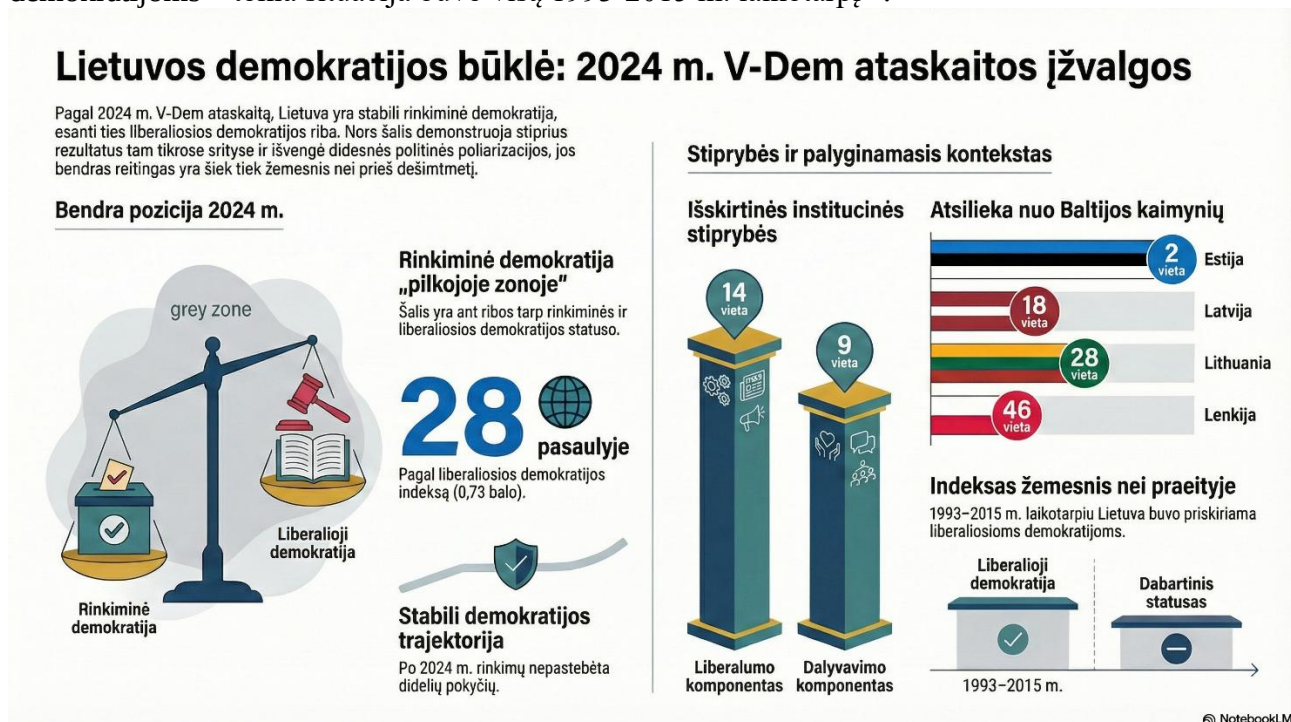
¹⁸ Ten pat, p. 13.

¹⁹ Ten pat, p. 62.

²⁰ Ten pat, p. 42.

²¹ Ten pat, p. 39.

demokratijos indekso rodiklius yra tarp „top“ 10–20 proc. pasaulio šalių²². Tačiau pastebėtina, kad prieš dešimt metų šis indeksas buvo aukštesnis ir Lietuva buvo priskiriama liberaliosioms demokratijoms – tokia situacija buvo visą 1993–2015 m. laikotarpį²³.

3 pav. Demokratijų ir autokratijų susidūrimas

Šaltinis: parengta darbo autorių, naudojant „NotebookLM“ (DI) programą ir remiantis poskyryje „„Demokratijų įvairovės“ (V-Dem) liberaliosios demokratijos indeksas“ esančia informacija.

Kaip piliečiai suvokia demokratiją?

Remiantis Europos socialinio tyrimo 2023 m. duomenimis, 34,7 proc. lietuvių yra patenkinti arba labai patenkinti tuo, kaip demokratija veikia Lietuvoje (0–10 balų skalėje atsakymų reikšmės 6–10). 22,2 proc. užima vidurio poziciją, o 43,1 proc. yra nepatenkinti arba labai nepatenkinti demokratijos veikimu Lietuvoje (0–4 reikšmės)²⁴.

Demokratijos tvarumo indeksas ir autoritarinių valstybių traukos indeksas buvo apskaičiuoti 2024 m. Demokratijos tvarumo barometre²⁵. Demokratijos tvarumo indekso vertė šimto balų skalėje (0 – visiškai silpna demokratija, 100 – idealiai tvari demokratija) skalėje padidėjo nuo 55,8 (2023 m. tyrimas) iki 57,4.

Tyrimė remiamasi reprezentatyvia Lietuvos piliečių apklausa. Vertinant demokratijos bruožus, kuriuos piliečiai įvardina kaip „būtinus demokratijai“, pagrinde yra išskiriama savo atstovų išrinkimas laisvuose rinkimuose (56,8 proc. nurodžiusių tai kaip būtina demokratijos bruožą). Antroje vietoje – piliečių teisė viešai ir atvirai reikšti savo įsitikinimus, mintis, įskaitant ir kritiką valdžiai (54,1 proc.). Kalbant apie demokratinės valdžios atskaitomybę – piliečiams svarbiausia tai, kad

²² Ten pat, p. 60.

²³ Ten pat, p. 52.

²⁴ ESS. How satisfied with the way democracy works in country: <https://ess.sikt.no/en/datafile/242aaa39-3bbb-40f5-98bf-bfb1ce53d8ef?tab=1&elems=c3a9e8cd-0578-4114-a08e-3d6d14796ee2>

²⁵ GSSC. Demokratijos tvarumo barometras 2024: <https://www.gssc.lt/wp-content/uploads/2025/01/Demokratijos-tvarumo-barometras-2024.pdf>

vyriausybė pagrindžia savo politiką visuomenei (47,6 proc.) ir tai, kad valdžia sprendimuose atsižvelgia į gyventojų nuomonę (46,3 proc.). 48 proc. gyventojų nurodė, kad jiems yra svarbu, kad svarbiausi politiniai klausimai būtų sprendžiami referendumu.

Kalbant apie gyventojų paramą aktyviam demokratijos gynimui, žmonių tyrime buvo paklausta, „Ar jūs dalyvautumėte protestuose ar kitaip aktyviai reikštumėte nepritarimą, jei manytumėte, kad politikai...“. Daugiausiai piliečių atsakė, kad dalyvautų protestuose, jeigu politikai siektų apriboti demokratiją Lietuvoje (26,2 proc.), pakeisti rinkimų taisykles į naudingas valdantiesiems (26,2 proc.) arba ribotų žiniasklaidos teises ir žodžio laisvę (21,2 proc.).

Tiriant atsparumą Rytų valstybių propagandai 100 balų skalėje gauta 58,6 balo. Ši vertė beveik identiška 2022 m. tyrimui, kada indekso vertė siekė 58,8. Respondentų buvo teirautasi, kiek pagal skalę nuo 1 (visiškai sutinka) iki 5 (visiškai nesutinka) jie sutinka su šiais teiginiais: Rusija kelia pavojų Baltijos šalims; Baltijos šalyse reikėtų dislokuoti daugiau NATO karių; Lietuva turėtų visomis priemonėmis padėti Ukrainai; Lietuvos retorika Rusijos atžvilgiu yra pernelyg agresyvi. Sutikimas su pirmais trimis klausimais ir nesutikimas su ketvirtuoju žymi adekvatų Rusijos grėsmės ir kovos su ja supratimą.

76,1 proc. gyventojų mano, kad Rusija kelia tiesioginį pavojų Baltijos šalims, 65,6 proc. gyventojų mano, kad Baltijos šalyse reikėtų dislokuoti daugiau NATO karių, o 55,7 proc. gyventojų mano, kad Lietuva turi visomis įmanomomis priemonėmis padėti Ukrainai kovoje su Rusija.

40,1 proc. gyventojų visiškai arba greičiau sutinka, kad Lietuvos retorika Rusijos atžvilgiu yra pernelyg agresyvi. 30,4 proc. gyventojų nesutinka arba visiškai nesutinka su šiuo teiginiu. Tyrimo autoriaus teigimu, silpną vietą išlieka atsparumas ekonominiais naratyvams, kuriuose akcentuojami ekonominiai pradimai dėl suprastėjusių santykių su Rusija ir Kinija – ypač tai matyti vertinant teiginį, kad tai kenkia Lietuvos ekonomikai (su tuo sutinka maždaug pusė ir daugiau respondentų).

Pilietinių organizacijų ir piliečių įtraukimo į demokratinius procesus svarba ir mechanizmai

Organizacijos CIVICUS šiais metais paskelbtoje pilietinės visuomenės padėties ataskaitoje pastebima, kad pilietinis aktyvumas pastaraisiais metais lėmė apčiuopiamą demokratijos pažangą, parodydamas, kad vis dar yra galimybė priešintis autoritarinėms tendencijoms²⁶. Šioje ataskaitoje pilietinė visuomenė įvardijama kaip „gyvybiškai svarbus „skydas“ ir vilties šaltinis, kuris padeda atremti pasaulinį demokratijos nuosmukį ir daugiopas krizes²⁷. Demokratijų gyvybingumas priklauso nuo glaudesnių formalių institucijų ir pilietinių organizacijų dalyvavimo sąsajų. Vienas pagrindinių mechanizmų tai užtikrinti yra vadinamosios „judėjimo mąstysenos“ diegimas, kai pirmenybė teikiama lanksčiai ir subalansuotai lyderystei, kurios dėka būtų greitai mobilizuojamos plačios piliečių grupės nepaisant geografinių ir klasinių barjerų. Valstybės institucijos jau daug kur peržengia tradicinių konsultacijų ribas ir praktikuoja „giluminį klausymąsi“, kurdamos autentiškus santykius su tais, kurie istoriškai buvo atskirti nuo šalies valdymo²⁸.

Siekdamos įtraukti piliečius į kovą su populizmu, pilietinės visuomenės organizacijos prisideda prie įtikinamų priešingų nei populistų naudojamų naratyvų, kurie demokratiją pateikia kaip sistemą, galinčią duoti apčiuopiamos naudos ir saugumą. Teisminių bylų inicijavimas taip pat yra veiksminga pilietinių organizacijų naudojama priemonė, leidžianti sukurti teisinius precedencius, priverčiančius vyriausybę imtis veiksmų žmogaus teisių ir aplinkosaugos srityse. Skaitmeninėje erdvėje pilietinė visuomenė prisideda prie skaitmeninio ir medijų raštingumo ugdymo, taip padėdama žmonėms susiorientuoti dezinformacijos sraute ir peržengti politines skirtis. Rinkimų metu pilietinė

²⁶ Nehme, 2025-05-27.

²⁷ Pousadela, I.; Firmin, A. *Civil society: the last line of defence in a world of cascading crises*. Democracy Without Borders, 2025-05-23: <https://www.democracywithoutborders.org/36288/civil-society-the-last-line-of-defence-in-a-world-of-cascading-crises/>

²⁸ Firmin, A.; Pousadela, I.; Tiwana, M. *2025 State of Civil Society Report*. CIVICUS, 2025-03, p. 6; 24: https://www.civicus.org/documents/reports-and-publications/SOCS/2025/state-of-civil-society-report-2025_en.pdf

visuomenė skatina piliečius dalyvauti stebėdama rinkimų sąžiningumą, palengvindama registraciją ir užtikrindama, kad marginalizuotos grupės būtų girdimos²⁹. CIVICUS ataskaitoje taip pat pastebima, kad pastaruoju metu demokratinėse šalyse kuriamos lokalizuotos „ankstyvojo įspėjimo sistemos“, skirtos pastebėti pilietinės erdvės ribojimo požymius ir leidžiančios piliečiams reaguoti koordinuoti ir greitai. Tvarus piliečių dalyvavimas stiprinamas pereinant prie finansavimo per bendruomenes, pavyzdžiui, per visuomeninio finansavimo (*crowdfunding*) modelį, kas užtikrina atskaitingumą žmonėms, o ne išorės donorams. Galiausiai, būriant plačias, horizontaliai organizuotas reformų koalicijas, peržengiančias ideologines ribas, piliečiai gali kolektyviai ginti demokratines vertybes kaip pageidautiną praktiką³⁰.

Norint, kad valdžios sprendimai kuo labiau atitiktų piliečių lūkesčius, būtinos atviresnės ir dinamiškesnės piliečių dalyvavimo formos, įgalinančios demokratiją ir stiprinančios piliečių tiesioginio dalyvavimo viešajame valdyme galimybę, tokios kaip piliečių asamblėjos, dalyvaujamasis biudžetas ir kiti panašūs svarstomosios demokratijos instrumentai³¹. Oksfordo universiteto profesorės Cristina‘os Lafont teigimu, naivu manyti, kad bendruomenės gali greičiau pasiekti geresnių rezultatų, jei apeina savo piliečių įsitikinimus ir nuostatas – vienintelis kelias pasiekti geresnių rezultatų ir sprendimų yra ilgas dalyvavimo ir svarstymo kelias, kuriuo einama, kai piliečiai, susirinkę kartu, išreiškia kolektyvinę valią ir tai daro įsiklausydami vienu į kitų argumentus, įsitikinimus, požiūrius ir keisdami juos³².

Svarstomosios demokratijos instrumentų Lietuvoje diegimas tampa juo labiau kritiškai svarbus, kadangi pagal svarstomąjį komponentą Lietuva yra tik 49 vietoje, kai kitos kaimynės yra aukščiau: Estija – 30 vietoje, Lenkija – 36 vietoje, Latvija – 42 vietoje³³.

Išskiriama tokia svarstomosios demokratijos procesų nauda³⁴:

- Geresni viešosios politikos rezultatai, nes svarstomosios demokratijos procesai veda prie faktais ir vertinimais, o ne nuomonėmis, paremtų sprendimų.
- Suteikia daugiau legitimumo sunkiems pasirinkimams.
- Išlaugęs pasitikėjimas valdžios bei demokratinėmis institucijomis, kai piliečiai gauna svarbią vietą sprendimų priėmimo procese.
- Tai ženklas visuomenei, kad piliečiai gerbiami, bei pripažįstama, kad jie turi balsą ir galios.
- Viešasis valdymas tampa atviras įvairioms visuomenės grupėms, atidarant duris visiems visuomenės nariams.
- Sustiprinamas sąžiningumas ir mažinama korupcija užtikrinant, kad individai ir grupės, turintys resursų ir galios, negalėtų daryti pernelyg didelės įtakos sprendimams.

Tačiau verta atkreipti dėmesį ir į tai, jog jei svarstomosios demokratijos instrumentai naudojami blogai, jie gali tik padidinti piliečių cinizmą ir nepasitikėjimą. Lietuvos atveju tai svarbi aplinkybė, nes, remiantis Europos socialinio tyrimo duomenimis, nustatyta, kad Lietuvos gyventojų požiūriai ir nuostatos bei vertybės, kuriomis jie vadovaujasi, nėra palankūs gyventojų išitraukimo į viešosios politikos procesus augimui ir tvarumui: pasitikėjimas savo gebėjimais veikti politiniame procese vertinamas prastai; labai menkai pasitikima pagrindinėmis šalies politinėmis institucijomis; parama demokratiniam režimui yra silpna; socialinis išitraukimas per turimus socialinius tinklus taip pat nėra didelis; polinkis į saugumo vertybės akcentavimą rodo galimą uždarumą pokyčiams ir

²⁹ Ten pat, p. 6; 7; 17; 24; 31; Pousadela; Firmin, 2025-05-23.

³⁰ Firmin et al., p. 7-8; 24.

³¹ Šarkutė, L. *Konceptualieji inovaciniai demokratijos modeliai ir jų įgyvendinimo technologijų poveikis socioekonominei raidai*. Analitinė apžvalga, Nr. 23/49. LRSK Tyrimų skyrius, 2023-06-12, p. 7.

³² Lafont, C. *Democracy without Shortcuts: A Participatory Conception of Deliberative Democracy*. Oxford University Press, 2019, cituojama pagal: Šarkutė, 2023-06-12, p. 15.

³³ Nord et al., p. 62.

³⁴ Česnulaitytė I. *Ar svarstomosios demokratijos banga pasieks Lietuvą?*. OECD, 2022, cituojama pagal: Šarkutė, L. Piliečių į(si)traukimas į viešąjį valdymą Lietuvoje: šiaurinė žvaigždė ar?..“. *Ateities įžvalgos*, 2, 2023: https://www.lrs.lt/sip/getFile3?p_fid=56343.

naujovėms, o itin menka orientacija į geranoriškumą ir visuomeniškumą bei stipri orientacija į turtą ir sėkmę trukdo visuomenės solidarumui ir demonstruoja menką socialinį kapitalą³⁵.

Parengė

Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus

Patarėjas Giedrius Kanapka

tel. (0 5) 209 6874, el. p. giedrius.kanapka@lrs.lt

Patarėja dr. Ligita Šarkutė

tel. (0 5) 209 6173, el. p. ligita.sarkute@lrs.lt

Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus parengti analitiniai ir informaciniai darbai skirti Seimo narių parlamentinei ir Seimo kanceliarijos veiklai. Šiuose darbuose pateikta informacija nėra oficiali Lietuvos Respublikos Seimo pozicija. Šį darbą atgaminti, išleisti, platinti, versti, perdirbti, viešai skelbti, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis, galima tik gavus Seimo kanceliarijos leidimą.

Visais atvejais naudojant šį darbą privaloma nurodyti šaltinį.

© Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, 2025

³⁵ Šarkutė 2023, p. 6.